

Adelina Oana DUȚU

PSIHOLOGIE JUDICIARĂ

Universul Juridic

București

-2013-

Editat de S.C. Universul Juridic S.R.L.

Copyright © 2013, S.C. Universul Juridic S.R.L.

Toate drepturile asupra prezentei ediții aparțin

S.C. Universul Juridic S.R.L.

Nicio parte din acest volum nu poate fi copiată fără acordul scris al

S.C. Universul Juridic S.R.L.

**NICIUN EXEMPLAR DIN PREZENTUL TIRAJ NU VA FI
COMERCIALIZAT DECÂT ÎNSOTIT DE SEMNĂTURA ȘI
ȘTAMPILA EDITORULUI, APLICATE PE INTERIORUL
ULTIMEI COPERTE.**

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

DUȚU, ADELINA OANA

Psihologie judiciară / Adelina Oana Duțu. - București :
Universul Juridic, 2013

Bibliogr.

ISBN 978-606-673-066-2

159.9:34

REDACȚIE:

tel./fax: **021.314.93.13**

tel.: **0732.320.666**

e-mail: **redactie@universuljuridic.ro**

DEPARTAMENTUL

DISTRIBUȚIE:

tel.: **021.314.93.15; 0726.990.184**

fax: **021.314.93.16**

e-mail: **distributie@universuljuridic.ro**

www.universuljuridic.ro

COMENZI ON-LINE,

CU REDUCERI DE PÂNĂ LA 15%

Cuvânt înainte

Prezenta lucrare răspunde necesităților de pregătire universitară a studenților care urmează cursul de psihologie judiciară și poate fi folosită independent de forma de învățământ la care aceștia participă (curs de zi, frecvență redusă, învățământ la distanță).

Studiul „psihologiei umane implicată în drama judiciară” (factorii determinanți ai comportamentului infracțional; mecanismele psihologice și psihosociale implicate în activitatea infracțională; particularitățile psihologice ale personalității criminale; structura și mecanismele psihologice ale comportamentului simulat; utilitatea tehnicilor psihofiziologice în stabilirea mărturiei adevărate; dimensiunile psihologice și psihosociale ale educării și reintegrării sociale a infractorilor etc.) prilejuiește descoperirea unui demers riguros și exigent.

Psihologia judiciară, ca ramură aplicativă a psihologiei, nu se poate dispensa în demersurile sale acționale de sprijinul psihologiei generale, psihologiei sociale, psihodiagnosticul și psihologia diferențiată, psihologia experimentală, precum și de sprijinul diferitelor ramuri ale științelor juridice, printre care enumerăm: dreptul penal, procedura penală, criminalistica, criminologia, medicina legală, realitate care se reflectă și în paginile cursului nostru.

Dimensiunea capitolelor este diferită, condiționată fiind de volumul de informație aparținând problematicii respective. Din această cauză, unele capitole mai voluminoase vor face obiectul mai multor ore de curs decât standardul săptămânal de două ore.

Prin intermediul acestui demers științific nu ne-am propus să epuizăm subiectul psihologiei judiciare, ci am dorit să trasăm un cadru pentru viitoare cercetări științifice și practice.

Adelina Oana Duțu

Capitolul I

CONSIDERAȚII INTRODUCATIVE PRIVIND PSIHOLOGIA JUDICIARĂ

§1. Noțiunea și obiectul psihologiei judiciare

1.1. Definiția psihologiei judiciare

Psihologia este știința centrată pe om, pe personalitatea sa, urmărind modul cum acesta se manifestă și acționează în mediul său fizic, dar mai ales social.

Psihologia judiciară poate fi definită ca o disciplină distinctă cu caracter pragmatic, formativ – aplicativă, având ca obiect studiul ființei umane implicată în drama judiciară, având finalitatea de a obține cunoștințele și de a evidenția legitățile psihologice apte să fundamenteze interpretarea corectă a comportamentelor umane cu finalitate judiciară sau criminogenă.

Ramură a psihologiei, auxiliară dreptului, care urmărește să descopere mijloacele psihologice cele mai adecvate ce pot contribui la stabilirea adevărului și la o mai echitabilă administrare a justiției, prevenirea și înlăturarea erorilor judiciare, o mai bună fundamentare a reeducării infractorilor. Ea studiază caracteristicile psiho-sociale ale participanților la procesul penal (învinuit, victima etc.) și legitățile psihice care se evidențiază în această activitate.

Nici literatura de specialitate nu este săracă în privința definițiilor date psihologiei judiciare:

„Psihologia judiciară este o ramură a psihologiei care cercetează implicațiile psihologice ale activității judiciare” (Prună, 1992, p. 3).

„Psihologia judiciară se definește ca acea disciplină distinctă formativ-aplicativă și de cultură profesională a magistratului în statul de drept, având ca obiect studierea nuanțată a persoanei umane implicată în drama judiciară, în vederea obținerii cunoștințelor și a evidenței legităților psihologice apte să fundamenteze obiectivarea și interpretarea corectă a comportamentelor umane cu finalitate judiciară sau criminogenă” (Mîtrofan, Zdrenghia și Butoi, 1992, p. 5).

„Ceea ce reunește diverși practicieni ai psihologiei judiciare este interesul comun pentru studiul violenței de orice natură (fizică, psihică, sexuală, simbolică) și impactul acesteia asupra diferitor grupuri (criminali, victime, polițiști, gardieni) în scopul identificării, reducerii și, eventual, al eliminării durerii intrapsihice, a conflictelor interpersonale și dezordinii/tulburărilor sociale” (Arrigo, 2000, p. xvi).

1.2. Obiectul psihologiei judiciare

Obiectul psihologiei judiciare îl reprezintă studiul și analiza complexă a comportamentelor umane implicate în prevenirea, geneza, producerea și soluționarea conflictului individului cu norma juridică (în special cu normele penale).

Conflictul individului cu norma juridică se produce atunci când o persoană „încalcă legea”: face ceva ce este interzis de conținutul normelor juridice sau nu face ceea ce reglementările juridice îi cer expres să facă. Aceste norme reglementează cele mai importante aspecte ale vieții umane și, cu anumite excepții, presupun o răspundere juridică personală (individuală) pentru nerespectarea lor. Ținând cont de aceste caracteristici, psihologia judiciară se ocupă cu precădere de aspectele psihologice legate de încălcarea normelor penale.

În conflictul individului cu norma juridică participă, având diferite roluri în această „dramă judiciară”, mai multe persoane: făptașul propriu-zis, ocazional pot apărea complicele sau instigatorul, martori, anchetatori, procurorul, avocatul, completul de judecători, experți, gardienii din instituțiile penitenciare etc. Toate aceste categorii de persoane sunt implicate în mod diferit în prevenirea, geneza, producerea și soluționarea conflictului individului cu norma juridică. *De facto*, am putea să le numim personaje dintr-o dramă, drama individului care încalcă legea, drama judiciară.

Psihologia judiciară studiază caracteristicile psihosociale ale participanților la acțiunea judiciară (infractor, victimă, martor, anchetator, magistrat, avocat etc.), modul în care aceste caracteristici apar și se manifestă în condițiile concrete și speciale ale interacțiunii lor în cele trei faze: faza preinfracțională, infracțională propriu-zisă și postinfracțională.

Obiectivele urmărite de psihologia judiciară pot fi împărțite în două categorii: Obiective teoretice și obiective practic-aplicative¹.

Cele mai importante obiective teoretice ale psihologiei judiciare sunt următoarele:

- îmbunătățirea aparatului teoretico-conceptual și asigurarea funcționalității acestuia;
- elaborarea unor modele teoretico-explicative privind etiologia unor fenomene psihologice de care se ocupă;
- validarea unor metode conceptuale teoretico-explicative ale psihologiei generale și ale psihologiei sociale în urma testării acestora în mediul specific activității judiciare;
- validarea în practica judiciară a unor modele științifice elaborate de psihologia generală și psihologia socială.

Dintre obiectivele practice ale psihologiei judiciare menționăm:

- elaborarea metodologiei specifice de cercetare;
- desfășurarea unor cercetări pentru a evidenția legi și reguli specifice activității judiciare;
- oferirea de informații pertinente organelor judiciare menite să confirme necesitatea aplicării psihologiei în domeniul judiciar;
- contribuția efectivă la stabilirea adevărului și aplicarea legii;
- participarea la elaborarea programelor de recuperare și verificarea eficienței acestora;
- implicarea prin mijloace specifice la organizarea unor programe de prevenție;
- oferirea asistenței psihologice de specialitate, sub forma expertizelor, organelor judiciare.

Precizarea obiectivelor psihologiei judiciare trebuie să se facă ținându-se seama, în primul rând, de cei ce vor beneficia și vor utiliza efectiv cunoștințele și rezultatele cercetării în acest domeniu. În acest sens, rolurile și activitățile psihologiei judiciare sunt foarte largi și foarte variate.

Cele mai importante probleme care stau în atenția psihologiei judiciare sunt:

- factorii determinanți ai comportamentului infracțional;

¹ N. Mitrofan, V. Zdrengea, T. Butoi, *Psihologie judiciară*, Casa de Editură și Presă „Șansa” - S.R.L., București, 1992, p. 7.

- mecanismele psihologice și psihosociale implicate în activitatea infracțională;
- particularitățile psihologice ale personalității criminale;
- mecanismele psihologice implicate în fenomenul recidivării activității infracționale;
- psihologia victimei;
- psihologia mărturiei judiciare;
- modalitățile de acțiune criminoinhibitivă la nivel social;
- structura și mecanismele psihologice ale comportamentului simulat;
- utilitatea tehnicilor psihofiziologice în stabilirea mărturiei adevărate;
- explicarea conduitelor dizarmonice întâlnite în practica judiciară;
- dimensiunile psihologice și psihosociale ale educării și reintegrării sociale a infractorilor (Mitrofan & colab., 1992).

În concluzie, domeniul psihologiei judiciare îl constituie, în esență, *devianța, conduitele care se îndepărtează de la normele morale sau legale dominante într-o cultură dată. Obiectul psihologiei judiciare îl reprezintă studiul și analiza complexă a comportamentelor umane implicate în procesul judiciar (omul într-o ipostază specială).*

§2. Raporturi interdisciplinare

Faptul că adâncirea cunoașterii unor domenii științifice reclamă interdisciplinaritatea, nu mai este de mult o noutate. La granița dintre științe există domenii conexe interdisciplinare care-și „întind mâna”, împrumutându-și metodologii, cunoștințe și instrumentar în vederea conturării de noi adevăruri care, devenind ulterior certitudini, vor consta ca „pământ destelenit” și vor fi reclamate puțin câte puțin ca științe independente. În domeniul tangent psihologiei generale și dreptului (științelor juridice) a luat naștere psihologia judiciară¹.

Ținând cont de faptul că psihologia judiciară este o disciplină de sinteză, se impune în continuare să examinăm succint care sunt acele

¹ T. Badea Butoi, *Psihologie judiciară. Tratat Universitar – teorie și practică*, Ed. Solaris Print, București, 2011, *op. cit.*, p. 27.

discipline științifice care contribuie cel mai mult la elaborarea corpului de cunoștințe ce alcătuiesc conținutul psihologiei judiciare.

2.1. Conexiunile psihologiei judiciare cu psihologia generală

Psihologia judiciară are legături de subordonare și intercon condiționare reciprocă în primul rând cu *psihologia generală*, de la care împrumută și aplică metode de abordare a domeniului, cunoștințe asupra unor legi psihologice și instrumente de investigație cu arie de largă aplicabilitate, constituind, dintr-un anumit punct de vedere, un domeniu experimental al psihologiei și al dreptului¹.

Psihologia generală – este sistemul științei psihologice luat în ansamblul comportamentelor sale teoretice, care constituie o problematică comună pentru toate disciplinele genetice, aplicative și comparative. Este o disciplină comparativă centrală pentru toate celelalte ramuri ale psihologiei. Orice ramură a psihologiei pornește în discursul său de la noțiunile fundamentale de psihologie generală. Specificul psihologiei generale rezidă în faptul că ea analizează „anatomic” viața intrapsihică a individului, distingând trei categorii de procese psihologice: procese cognitive, procese afective și procese motivaționale. Psihologia judiciară utilizează implicit noțiunile de psihologie generală atunci când, de exemplu, analizează erorile în depunerea mărturiei de către martorii oculari și de bună-credință (se discută despre limitele atenției, distorsiunea memoriei etc.).

2.2. Conexiunile psihologiei judiciare cu psihologia socială

Desigur, fără a neglija raporturile cu psihologia generală, psihologia judiciară este strâns legată de *psihologia socială* care, studiind planul particular-social din construcția omului, se caracterizează printr-o abordare mai concretă a omului, urmărind efecte individuale și de grup ale unor determinări concret-istorice². Explicația psihosocială,

¹ N. Mitrofan, V. Zdrengea, T. Butoi, *Psihologie...*, *op. cit.*, p. 9.

² P. Golu, *Psihologie socială*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1974, *op. cit.*, p. 25.

bazată pe considerarea individului uman în contextul interacțiunilor sale cu grupurile de apartenență, cu alte persoane, cu normele social-morale și social-juridice cu valoare reglatorie pentru conduita sa, fundamentează organizarea teoretică și practică a psihologiei judiciare.

Legătura cu psihologia socială este atât de strânsă, încât unii autori¹ consideră psihologia judiciară ca fiind una din ramurile aplicative ale psihologiei sociale, care urmărește să descopere acele mijloace psihologice care pot contribui la o mai adecvată stabilire științifică a adevărului material, deci la o mai echitabilă administrare a justiției.

2.3. Conexiunile psihologiei judiciare cu alte ramuri ale psihologiei

În fundamentarea demersului său teoretic și practic, psihologia judiciară va folosi informațiile și din alte ramuri ale psihologiei, cum ar fi:

- *psihodiagnosticul și psihologia diferențiată* care oferă date asupra tipologiilor și a diferențelor interindividuale;
- *psihologia experimentală* care oferă date referitoare la instrumentarul investigativ, precum și prin expresia ei psihofiziologică, la evaluarea funcționalității analizatorilor atât de mult discutați în faza senzorio-perceptivă a mărturiei, cât și pentru biodetecția comportamentului simulat.

2.4. Conexiunile psihologiei judiciare cu diferite ramuri ale științelor juridice

Fundamentarea prezenței psihologiei judiciare pe terenul dreptului este demonstrată de faptul că înainte de a fi existat raporturi de drept, în societate s-au dezvoltat raporturi naturale, interumane, cu conținut și motivație psihologică, interesele părților fiind determinate de motivații și scopuri, energizate de mobilizarea voinței fizice și psihice a

¹ T. Bogdan, I. Sântea, *Psihologie judiciară*, Ed. Themis Cart, București, 2010, p. 22.

agenților de drept, precedate sub aspectul cognitiv de mai mult sau mai puțin complexe procese de deliberare sub aspectul prevederii și anticipării urmărilor¹.

Legătura psihologiei judiciare cu *știința dreptului* este reclamată de necesitatea de a oferi dreptului un instrumentar al interpretării corecte a conduitei umane cu finalitate criminogenă. Din acest punct de vedere, dreptul îi limitează psihologiei judiciare aria de extensie, strict la conduita umană analizată din perspectiva normelor juridice (autor, martor, persoană bănuită, conduită simulată etc.) și a soluționării sub just temeii a pricinilor judiciare. Astfel, cunoștințele de psihologie judiciară contribuie, în *dreptul penal*, la aprecierea elementelor de culpă, vinovăție, intenție, prevedere, stare emoțională, conduită simulată, responsabilitate etc. și, în genere, prin transparența către subiectivul existent sub învelișul normei juridice, ajută la o bună dozare a pedepselor și o justă încadrare a faptelor².

Legăturile cu *procedura penală* pot fi regăsite într-o serie întreagă de activități, dintre care menționăm: confruntarea, percheziția, prezentarea spre recunoaștere, ascultarea etc., pot fi eficiente în măsura în care organele de cercetare vor avea cunoștințele psihologice necesare cunoașterii corecte a conduitei umane, în raport cu a căror interpretare și obiectivare, actul procedural să aibă maximum de eficiență sub aspectul aflării adevărului.

În relația cu *criminalistica* se regăsesc atât aspecte teoretice, cât și practice ale ambelor discipline. Cercetarea la fața locului, reclamată de criminalistică, prilejuiește o risipă de elemente psihologice asupra interpretării și obiectivării în câmpul faptei a rezultatelor conduitei autorului. Numai cunoscând psihologie judiciară, criminaliștii vor putea trage concluzii cu privire la intențiile, motivațiile și acțiunile autorilor și victimelor acestora, anticipându-se conduitele de simulare, disimulare, eludare a identificării, victimizare, fabricare de alibiuri etc., toate acestea apte să ofere indicii de descoperire a autorilor și probării vinovăției acestora. În privința tacticii criminalistice, făcând referire la vasta și complexa activitate de ascultare a învinutului, este

¹ T. Bogdan, *Probleme de psihologie judiciară*, Ed. Științifică, București, 1973, p. 9.

² N. Mitrofan, V. Zdrengea, T. Butoi, *Psihologie...*, op. cit., p. 11.